

МИЛИВОЈ НЕНИН

МИЛУТИН БОЈИЋ У КРФСКОМ „ЗАБАВНИКУ”

Милутин Бојић није објавио ни једну једину песму у крфском *Забавнику*, али је вероватно један од песника са највише стихова објављених у *Забавнику*.¹ Једноставно је објаснити ову, наизглед, парадоксалну тврдњу. О Милутину Бојићу – то је недвосмилено – у *Забавнику* је највише писано. А они који су о њему писали обилато су га цитирали и ту се крије одговор откуда толико његових стихова.

Непосредно пошто су се појавиле његове *Песме бола и ѿноса* у Солуну 1917, та збирка је приказана у *Забавнику*. О њој је писао Бранко Лазаревић, тада уредник крфског *Забавника*.² После увода који говори о патњама Србије, после подужега увода, и патетичног и надахнутог, Бранко Лазаревић говори о Милутину Бојићу као књижевнику, као уметнику који тражи општу душу, који тражи „цео народ који је под несрећом”. Узгред, када у уводу говори о патњама српског народа, Лазаревић ће написати: „Прекко врлети и дубодолина, уз ледени и тешки вијор, уз снегове који нас покорише, уз глад која нас убијаше и страшну тугу која нас обхрваваше, дођосмо, *ѿишо* само на својим *дуцама*, на ова ста-

¹ Крфски *Забавник* је излазио као додатак *Српских новина*. Прво се појавио нулти број, за нову 1917. годину („потписан” само као додатак *Српских новина*). После тог нултог броја појавило се још 18 бројева: први број 2. априла 1917. године, а последњи, 18. број, изишао је 15. октобра 1918. Уредник је био Бранко Лазаревић.

² Бранко Лазаревић, „Милутин Бојић, *Песме бола и ѿноса*”, број 4, од 15. августа 1917, 12–13. О томе да је Милутин Бојић „краљ речи”, Лазаревић је већ писао 1914. године у *Лейѿиису Мајице српске*, књ. 298, св. 2, 60–66.

ра острва и полуострва која сличне удесе не доживеше” (подвучкао М. Н.)³

Бојићева поезија није уобичајени *leitmotif* рата, каже Бранко Лазаревић: „Она је сажет, снажан и синтетичан израз наших основних расположења.” И разликује та расположења Лазаревић. Прво је албанско, а друго солунско. Прво је бол, а друго је понос. Песник је као изасланик божји: од њега се очекује колективна тужбалица над оним што је било и колективна молитва за оно што ће доћи...

Све време Лазаревић говори о ономе што тек треба да се да у уметности. Истина, реч коју најчешће употребљава јесте фрагмент; но, Бојићеве фрагменти су синтезе. Тек кад се одмакнемо од свог удеса, даћемо велика дела.

По Лазаревићу Бојић је „краљ речи”. „Одавно нико није тако господарио речима. Зна их све, и свакој своје место.” Свестан је Лазаревић да нас речи понекад више занимају „као звук, звучна хармонија, као оргуље речи, него ли осећај, мисао и смисао”. Бојић је једна „снажна, романтичарска природа која са речима поступа као са експлозивом”. То је уједно и последња реченица у овом тексту.

Дакле, Бојић је остварен као песник и његова књига се издваја из оне обимне библиографије књига оних који су прешли Албанију (и који осећају потребу да напишу: и ја сам био ту) – али и од Бојића се тек очекује дело. Очекује се нови еп. „Има да се да једно *ново Косово*”. (Можда је нужно истаћи – имајући у виду да Бојић није објавио ниједну песму у *Забавнику* – да Лазаревић из четири различите Бојићеве песме доноси чак девет строфа.)

Лазаревићев текст дубоко је укоренен у стварност. (Да обрнемо оно Константиновићево да је Тодор Манојловић у крфском периоду, у поезији, „игнорисао стварност”.)⁴

Поменуо је Лазаревић сусрет са Бојићем – у једној реченици. Срео га је насмејаног у Солуну. Ни речи о Бојићевој болести, наговештају скорог краја... Од Бојића је тек очекивао дела...

Али, Бојић је већ урадио једну велику ствар и отуда га Лазаревић, и несвесно, издваја од толиких писаца тога времена.

---

³ То је она иста душа коју помиње Светислав Стефановић у предговору („Прва реч”) своје књиге *Погледи и покушаји* (Београд 1919, 6), када говори о данима „када су изгубљени били и земља и кућа и све што се имало, и кад се, као једино благо, пронашла само сопствена усамљена душа”.

⁴ Радомир Константиновић, *Биће и језик*, књ. V, 119–161, Београд – Нови Сад 1983.

Бојић је важан и као песник који је повратио изгубљено место песника у друштву. Оно што је почетком века учињено покретањем *Српског књижевног гласника* и готово симболичним рушењем кафане Дарданели – довело је до тога да песник више није богомдани човек, већ кабинетски радник, који најпре води рачуна о томе да књижевност мора да буде писмена... Лазаревић обрће учење својих учитеља – песник је сада (и поново!) изасланик божји...

Начео је ту причу, о изгубљеном месту песника у друштву почетком XX века, Миодраг Павловић;⁵ покушавали су, у време Балканских ратова, да поврате то изгубљено место и Сима Пандуровић и Владислав Петковић Дис (његове песме из друге збирке, *Ми чекамо цара*, нису додворавање Скерлићу, већ тражење тог изгубљеног места), да и не помињем оне мање песнике; међутим, Милутин Бојић је био тај који је у томе успео!

Није прошло дуго времена од овог Лазаревићевог текста, а у *Забавнику* се поново пише о Бојићу. Али, сада је у питању некролог. А нада се тражи на другом месту.

Бојић је умро 8. новембра 1917, а већ у броју од 15. новембра о њему пише Драгољуб Ј. Филиповић.⁶ (Поделили су Милосав Јелић и Драгољуб Ј. Филиповић, као песници, оно о чему ће писати: први је писао о јунацима Првог светског рата, а Драгољуб Ј. Филиповић је опевао јунаке из прошлости; међутим, када су некролози у питању, ту поделе није било.) Описује Филиповић тренутак Бојићеве смрти: онда док су ждралови прелетали Србију носећи чежњу и тугу нашег завичаја – у мирној собици солунске болнице издисао је несрећни Милутин Бојић. А на јесењем туђинском небу тога часа је изгревало митровданско сунце... После описа смрти, описује се Бојићев улазак у књижевност: још као ђака гимназије књижевна критика га уводи у ред првих међу првима у колу млађих. Истиче Филиповић Бојићев интерес за славну прошлост нашег народа, али у први план ставља ратни вихор који је бацио Бојића из Београда у Ниш. А посебан период у његовом животу су Крф и Солун. Говори се и о поеми коју је почео: поема је о нашем страдању и повлачењу... Помињу се расејана гробља... Умро је у туђини „али ће у слободној отаџбини слободно срце чувати чеда његова – његове младе и лепе песме”.

---

⁵ Миодраг Павловић, „О песништву Симе Пандуровића” и „Светковина Симе Пандуровића” у књизи *Есеји о српским јесницима. Изабрана дела Миодрага Павловића*, књ. III, Београд 1981.

⁶ Драгољуб Ј. Филиповић, „Милутин Бојић”, бр. 7, 16. (Узгред, Милутин Бојић је рођен 7. маја 1892, а умро 8. новембра 1917. Дакле, живео је 25,5 година.)

Макар кап оптимизма мора да се појави и у некрологу. (Цитирао је Филиповић двадесет осам стихова из четири различите песме. Узгред, и он као и Лазаревић цитира стихове из „Уводне речи” збирке *Песме бола и њоноса*:

*Псалмојевче, где си, да са златних жица
Твој њсалам зазвони,
Да уз њужни јецај ѡрекоморских ѡица
У ѡуђу зарони?...*

Али, када смо већ код некролога и код Милутина Бојића – како да се не сетимо некролога који Бојић пише о Миловану Миловановићу, српском политичару. Окреће оно латинско мишљење (о мртвима све најбоље) и залаже се да се о мртвима као и о живима говори само истина... А та истина није била лепа по покојника. Највише му замера одсуство воље и енергије. Они који су га надживели у Миловановићевом раду не могу наћи ништа позитивно. А најтежа замерка коју му Бојић упућује јесте то да је за време његовог министровања везана анексија Босне и Херцеговине... Милутин Бојић у тренуцима док пише тај некролог има двадесетак година... Мада има више разумевања за покојника, неголи за оне који га хвале... Некролог који је посебан по много чему! (Да ли је Бојић могао и слутити да ће се, после пола деценије само, о њему писати некролози?)⁷

Није некролог Драгољуба Ј. Филиповића био једини некролог о Бојићу објављен у *Забавнику*. Два броја касније – у броју 9, од 15. јануара 1918. – објављен је говор Миодрага Ибровца држан на свечаном помену у друштву Југославија у Паризу, 18. новембра 1917. Тај некролог није, као други некролози, на крају *Забавника*, већ почиње на деветој, а завршава се на дванаестој страни. Текст је, природно, патетичан. За Бојића се каже да је млад, а већ славан; да је „национални бард”. Он је „младо сунце које се дизало, топло и сјајно”... Пише се о српској књижевности која је „у изгнанству, у ропству, ишчупана из свога корена”... И помиње Ибровац само најскорије смрти: Велимир Рајић, Милутин Ускоковић, Урош Петровић, Петар Кочић, Никола Антула... Помиње и Диса – цитирајући три строфе из Дисове „Нирване”... (Очито је да Ибровац није имао никакво временско ограничење: а ко му је и могао замерити на дугом тексту у том часу!)

⁷ Милутин Бојић, „Милован Миловановић”, *Пијемонѝ*, 19. јуни 1912, бр. 167. (Видети: *Сабрана дела Милутина Бојића*, приредио Гаврило Ковијанић, књига четврта, Београд 1978, 143–146.)

Јасно је „наши мртви су наша морална снага”, но, не жели да оплакује младог песника, већ хоће да сачува његов спомен. Скрио се Ибровац иза реченице – „Најбоље ћемо се одужити сени Милутина Бојића ако саслушамо самога њега” – и онда је цитирао – уз своје коментаре – близу две стотине Бојићевих стихова.

Но, описао је Бојићев улазак у књижевност. Истиче и људске особине Бојићеве (нежан син и брат; мио друг; скроман као човек) али, не жели да пише о човеку. Враћа се песнику који припада свима нама и задржава се на Бојићевој последњој збирци *Песме бола и поноса*.

Наравно, Бојић пише крвљу свога срца; иако је умро млад оставио је за собом дубоку бразду... За „Плаву гробницу” каже да је велики и национални псалом. (Цитирао је две строфе из Бојићеве најпознатије песме.)

Каже да се уздржао од анализе – а публика је и сама, сигурно, осетила „оригиналност и снагу ове поезије”. Последња реченица у овом тексту је: „Са њим леже у гроб једна велика нада, а ми их сваким даном имао све мање.” (Узгред, то да сваким даном имамо све мање наде, може да напише неко ко је далеко од Крфа у том тренутку; Драгољуб Ј. Филиповић који је тада на Крфу, мора да пише о слободи која долази...)

Али, ту није крај писању о Милутину Бојићу. У рубрици Књижевни преглед госпођа Жан Дорнис објавила је текст „Један српски песник: Милутин Бојић”.⁸ Текст није чисто књижевни; има ту мало и пропаганде. А мало и хвалисавости. Француска је примила српску омладину у своје окриље; али ту је и плејада српских модерних писаца „васпитаних” на француској књижевности... И како онда да не зажеле Французи да упознају душу ове словенске омладине...

А Милутин Бојић је онај у чијем се делу, надахнутим духом француске поезије, огледа душа са сто лица, душа његовог народа... Каже да је недавно умро у Солуну и да је својим делом изразио „несаломљиву војничку вредност своје расе, неугасиву љубав за Лепим, једну високу културу и све тананости интелигенције”. Даље Жан Дорнис пише о несрећи Срба. „У овој грубој борби Милутин Бојић борио се са својима очајно.” Видео је многобројног непријатеља; „видео је како градови пропадају, како се торњи црквени руше, ’поља, како пожар врх њих цвета’. Чули су се јецаји жена које је угњетач вукао на разблудни пир, јаук старца којима је непријатељ бо очи, и писак деце на врху бајонета.”

---

⁸ Број 17, 29–31.

Текст је дубоко уроњен у ратну стварност и проткан је лирским и драмским стиховима Бојићевим. Преводацац је Александар Арнаутовић – али је Арнаутовић био и главни „саветник” при састављању овог текста: помагао је у састављању ове биографије, али је и превео Бојићеве песме на француски језик.⁹

Објављено је стотинак Бојићевих стихова; а за разлику од Ибровца, из „Плаве гробнице” објављено је четири строфе. (Ибровцац је донео прве две строфе.)

Кад већ говоримо о Ибровцу, вратимо се на његово поређење – оно да је Бојић заорао, односно оставио дубоку бразду...

Враћа нас та бразда на култ сељака у крфском *Забавнику*; али и на оно што се тада превидело. Тек је у наше време Радомир Константиновић¹⁰ супротставио „Плавој гробници” „оно што сељак може једино да види: јагање”. И цитира стихове Милоша Ђорића:

*ко да јагње бело вал сваки избаца
забели се пена и јагње се скрије*

Тамо где је Бојић видео „галије царске”, Ђорић, а са њим и Константиновић – види јагање као да играју по пучини целој... То сигурно делује људскије, човечније, дирљивије... Али, нема ту оне помпе, патетике, призивања раскошне прошлости, која у том тренутку (призивајући прошлост) – заправо неутралише страшну садашњост – и призива будућност. И због тога се, у том времену, хватају за ту Бојићеву „Плаву гробницу”, не „пуштајући” је ни данас.

Но, то већ не припада овом тексту: ипак је ово била прича, односно опис Бојићевог присуства у крфском *Забавнику*.

---

⁹ Текст се појавио у реномираном француском књижевном часопису *Revue Des deux Mondes*.

¹⁰ Радомир Константиновић, *Биће и језик*, књ. I, Београд – Нови Сад 1983. Текст о Милутину Бојићу је на стр. 225–317. О Милошу Ђорићу пак Константиновић пише у другој књизи, стр. 489–503. У новије време о Милошу Ђорићу писала је Драгана Бедов у књизи *Уздах и сунон*, Београд 2013.